

Nijedan poreski sistem nije imun na zloupotrebe, samo su različite metode prevara u različitim poreskim sistemima, pa tako i sam sistem PDV nije imun na poreske prevare i utaje. Fenomen poreskih prevara i utaja je u manjoj ili većoj mjeri akutni problem svih društava svijeta, bez obzira na poreski sistem i stepen ekonomskog razvoja jedne zemlje i zato se poreske prevare i utaje trebaju staviti u širi kontekst nego što to zahtjeva ekonomska analiza; to pitanje ima i različite pravne, etičke, psihološke i druge dimenzije. Trenutna globalna finansijska i ekonomska kriza predstavlja glavni izazov za poreske administracije u mnogim zemljama.¹ Sa pogoršanjem ekonomske situacije, Poreske administracije mogu očekivati nagli porast broja poreskih prevara i utaja i za borbu protiv istih moraju poduzeti efikasne mjere i instrumente. Poreske prevare i utaje su specijalni oblici kriminala koje u svom obliku nanose veću materijalnu, odnosno finansijsku štetu nego klasičan kriminal. Razmjer, struktura i dinamika poreskih prevara i utaja ne mogu biti tačno utvrđeni već samo na osnovu određenih statističkih mjerenja (uz prethodno utvrđene metode dijagnosticiranja i identifikacije uzroka) možemo samo približno izvršiti procjenu. Dok su istraživanja o razmjeri PDV prevara i utaja u razvijenim zemljama započela krajem sedamdesetih, odnosno osamdesetih godina, ona su zemljama u tranziciji mogla započeti tek devedestih godina kada iste počinju da usklađuju sistem oporezivanja sa poreskim sistemom Evropske unije.

Poreska utaja je nezakonit način smanjenja poreskih obaveza i ona predstavlja izuzetno društveno opasno ponašanje fizičkih ili pravnih lica. Valja razlikovati izbjegavanje poreza od poreske evazije. Izbjegavanja poreza (engl. tax avoidance) podrazumijeva sve dopuštene zakonske korake učinjene radi smanjenja ili potpunog ukidanja poreske obaveze iskorištavanjem svih manjkavosti, odnosno nedorečenosti zakona. Pri izbjegavanju poreza obveznik se, dakle, samo koristi mogućnostima što mu ih nudi država putem poreskih zakona, dok pri poreskoj evaziji on „uzima zakon u svoje ruke“ i određuje koji je dio poreza dužan platiti državi prema vlastitom sistemu vrjednovanja pravednosti.² Isto tako je neophodno pojasniti da termin poreska prevara (engl. tax evasion) u literaturi na engleskom govornom području objašnjava suštinu

¹ Brondolo, J., *Collecting Taxes During and Economic Crisis: Challenges and Policy Options*, IMF Fiscal Affairs Department, July 2009, str. 4.

² Madžarević-Šujster, S., *Procjena porezne evazije u Hrvatskoj*, Finansijska teorija i praksa 26 (1), 2002, str. 119.

krivičnog ili prekršajnog djela, dok u našoj zemlji i zemljama u okruženju taj se termin objašnjava kao poreska utaja. Da li neko ko prisvaja nelegalno porez čini djelo utaje ili prevare, na sudskim instancama je da isto procijene.

Ulaskom na listu onih koji primjenjuju porez na dodatu vrijednost (u daljem tekstu PDV), Bosna i Hercegovina će biti znatno bliža Evropskoj uniji, a razlog više da u efekte ovog poreza ne treba sumnjati je i da su njega još početkom šesdesetih uvele danas razvijene zemlje, Francuska, Holandija, Italija i druge zemlje Evropske unije i on je najrasprostranjeniji sistem oporezivanja prometa dobara i usluga u svijetu koji se trenutno primjenjuje u preko 120 zemalja. Međunarodna iskustva pokazuju da je uvođenje PDV (engl. VAT – Value Added Tax TVA: franc. Taxe sur la Valeur Ajoutée: njem. MWS Mehrwertsteuer) zahtijevalo veliku poresku reformu u svim zemljama. Ovim se željelo primijeniti savršenija tehnika oporezivanja, odnosno uvesti porez koji će se davati na „vrijednost“ koju neka roba dobija u svakoj fazi proizvodnje ili prometa. To se odnosi i na usluge.³ Iskustva drugih zemalja svjedoče o nesumnjivim administrativno-fiskalnim prednostima PDV. Uvođenje i usklađivanje poreza na dodatu vrijednost predstavlja osnovnu fiskalnu varijablu u Bosni i Hercegovini, a sam koncept uvođenja Zakona o porezu na dodatu vrijednost⁴, je gotovo u cjelini, baziran na preporukama Šeste direktive Evropske unije.⁵ Zbog svoje odlike poreza na potrošnju, poreska obaveza ekonomski opterećuje krajnjeg potrošača, dok je ista po pravilu neutralna za privrednike, koji su u stvari subjekti kojima zakon nalaže primjenu poreza.

U zemljama u tranziciji poreske prevare i utaje čine glavni problem koji usporava, ako ne i sprečava, dostizanje željenog stepena društvenog, političkog i ekonomskog cilja. Obim neslužbenog sektora u tranzicijskim zemljama mnogo je veći nego u razvijenim zemljama i Bosna i Hercegovina u tome nije nikakav izuzetak, jer je društvo u ekonomskoj i političkoj tranziciji i za očekivati je da će poreske prevare i utaje postajati sve ozbiljnije od strane rastućeg privatnog sektora. Uvođenjem PDV, nameće se državnim finansijskim upravama da se organizuju tako da mogu upravljati i kontrolirati primjenu i plaćanje poreza na način predviđen zakonom. Ukoliko neodmjeren poreski sistem privrednim subjektima nameće neprihvatljiv poreski teret, oni počinju svoju djelatnost da sakrivaju, odnosno prelaze u neformalne oblike aktivnosti.⁶ Stoga su i posljedice veće, i to ne samo

³ Vukmirica, V., Špirić, N., *Ekonomska i monetarna integracija Evrope*, Banja Luka: 2005, str. 317.

⁴ Zakon o porezu na dodatu vrijednost, Sl. glasnik BiH broj 9/05 i 35/05.

⁵ Sixt Council Directive of 17 May 1977, http://ec.europa.eu/taxation_customs/.

⁶ Spariosu, T., *Tranzicija i neformalna ekonomska aktivnost*, Beograd: Institut ekonomskih nauka, 2002, str. 8.

ekonomske, nego i društvene, institucionalne i političke. Obzirom da sistem oporezivanja PDV u Bosni i Hercegovini funkcioniše tek tri godine, a u zemljama zapadne Evrope preko 40 godina, određene činjenice koje se odnose na poreske procedure neophodno će biti primijeniti i kod nas.

Ovim radom analiziraće se obim i stanje poreskih prevara i utaja u BiH sa više aspekata. Osim, prikaza teorijske osnove poreza, PDV i poreskih prevara i utaja, biće prezentirani podaci sa obimom, stanjem poreskih prevara i utaja i refleksijom na stanje u BiH sa osnovnim pojavnim oblicima PDV prevara. Isto tako, biće sprovedeno vlastito istraživanje sa ciljem iznalaženja odgovora, kakav je stav ispitanika na uticaj uvođenja PDV u Bosni i Hercegovini na poreske prevare i utaje, te kako se može efikasno boriti protiv poreskih prevara i utaja. Planirano istraživanje bi moglo biti inicijalno za kompleksno proučavanje poreske evazije, koja je nesporno zahvatila bosansko-hercegovačko društvo.